

DE MUNT KLAPPER

EUROPEES GENOOTSCHAP VOOR MUNT- EN PENNINGKUNDE vzw

Driemaandelijks tijdschrift

- 12 -

oktober 1996

10 CENTIEM 1901, DE EERSTE EUROPESE MUNT MET EEN GAT

Vz.: Twee in elkaar gestrengelde letters L; erboven, een kroon; er rond, ROYAUME DE BELGIQUE in een parelrand

Kz.: Links, een gebogen lauriertak die de boord volgt; rechts, 10 C^{ES}; onderaan A. MICHAUX; rondom, een parelrand

Effen boord, koper-nikkel (75 % koper en 25 % nikkel), 4,0 g. Rond gat van 4 mm diameter in het centrum.

Leopold II en zijn baard

Door de enen verguisd, door de anderen opgehemeld, zal Leopold II steeds een omstreden persoonlijkheid blijven in de Belgische geschiedenis. Tijdens onze schooltijd werd hij voorgesteld als een heilige, een genie, die ons volk had groot gemaakt; wanneer we recente publicaties over hem lezen dan was het een beest. De enen zien alleen zijn ontegensprekelijke kwaliteiten van modern "manager", de anderen zijn losbandig leven en de wandaden in Congo. Geschiedschrijving is nu eenmaal een kwestie van accenten leggen.

Verantwoordelijke uitgever : H. VANHOUDT, Belsenakestraat 20, 3020 HERENT

Afgifte Kantoor Wetteren 1

Leopold verloor zijn moeder toen hij 15 was en groeide op in de schaduw van zijn strenge en koele vader, Leopold I. Die mocht hem niet, maar bereidde hem toch goed voor op zijn toekomstige taak als koning. Reeds vroeg moest de jonge Leopold diplomatieke nota's doormaken. In zijn jonge jaren was hij timide en had hij weinig interesse voor vrouwen. Leopold I koos voor hem de Oostenrijkse aartshertogin Maria-Hendrika als echtgenote; hij was 18, zij 17. Het was een knap meisje, doch het huwelijk vlotte niet bijster goed. Na vijf jaar werd er een dochtertje geboren, Louise, en een jaar later, een zoon. In 1864 volgde nog Stefanie.

In 1865 besteeg Leopold II de troon en vanaf dat ogenblik liet hij ook zijn legendarisch geworden baard staan. Een volle baard was namelijk verboden in de legereenheid waarin Leopold diende (enkel snor en bakkebaarden waren toegelaten) en Leopold I had steeds geweigerd voor zijn zoon een uitzondering te maken op het reglement. Hij kwam hier pas op terug tijdens zijn laatste ziekte, zodat Leopold II bij zijn blijde intrede in 1865 onverwacht met een mooie blonde baard verscheen, waarschijnlijk om zijn grote neus wat te verbergen. Toevallig speelde de muziekkapel van de Gidsen die voorop in de stoet ging de march der koningen uit "La belle Hélène" van Offenbach: "Le roi barbu qui s'avance, bu qui s'avance..." wat een algemene hilariteit opwekte.

In zijn troonrede zei Leopold II dat hij de eerste koning was aan wie België het leven had geschonken. In 1869 overleed zijn zoontje, zodat hij een koning werd zonder troonopvolger. In 1872 werd er tot zijn groot ongenoegen opnieuw een dochter geboren. Leopold II en zijn gezin leefden zeer sober in enkele kamers op het kasteel te Laken; er was zelfs geen verwarming en minister Frère Orban had zich een speciale pelsen jas laten maken om in de winter naar de audiënties te gaan. Al zijn dochters hebben een ongelukkig leven gehad. In 1874 huwelijkte hij de 16-jarige Louise uit aan de 15 jaar oudere en aan alcohol verslaafde Philips van Coburg. Ze liet er zich in 1906 van scheiden, wat Leopold II haar nooit vergaf. Stephanie huwde met de Oostenrijkse troonopvolger Rudolf, die op geheimzinnige wijze aan zijn einde kwam in het kasteel Mayerling. Clementine, de jongste, wilde trouwen met de in ballingschap levende prins Victor-Napoleon, doch kreeg geen toelating van haar vader. Ze moest op zijn dood wachten om toch te kunnen huwen met haar geliefde. Het eigen privé leven van haar vader was nochtans niet voorbeeldig te noemen. Op rijpere leeftijd was Leopold II een echte vrouwenloper geworden. Hij leefde praktisch gescheiden van koningin Maria-Hendrika. In 1885 brak in Engeland een groot prostitutieschandaal uit met minderjarigen, waarbij de prins van Wales en andere vooraanstaanden waren betrokken. Bij het onderzoek bleek dat Leopold II vanuit Engeland van meisjes werd voorzien. Naar het schijnt liet hij zelfs discrete aankondigingen in de kranten verschijnen!

Hij reisde veel, o.m. naar Constantinopel, Noord-Afrika, Spanje en Indië en lanceerde zich in internationale beleggingen. Hij dacht er zelfs aan het Suezkanaal te laten graven, indien de Lesseps er niet zou in slagen om de nodige toelatingen te bekomen. Toen dit wel lukte belegde hij 7 miljoen, de totaliteit van zijn vaderlijk erfdeel, voordelig in het kanaal.

Alle grote mogendheden van die tijd zochten overal ter wereld naar kolonies. Leopold II was werkelijk bezeten door dit idee. Hij liep o.m. met plannen rond om de Fidji-eilanden of de Salomon-eilanden te kopen. In totaal heeft hij meer dan 50 projecten bestudeerd. In 1876 riep hij een aardrijkskundige conferentie samen, die later werd omgedoopt tot "Association internationale africaine". Haar officieel doel was Afrika

te beschaven, doch in zijn ogen kon die beschaving er alleen komen door kolonisatie. De zaak kwam pas goed van de grond nadat Leopold II Stanley in dienst had genomen. Door intensieve diplomatieke activiteiten wist Leopold II tenslotte te bewerken dat Congo hem op de Afrikaanse conferentie te Berlijn in 1885 als persoonlijk bezit werd toegewezen. Achteraf gezien een meesterlijke zet, maar in feite een uiterst gewaagde operatie, waarin Leopold II alles op alles zette. Hij investeerde zijn hele vermogen, 20 miljoen frank, in de onderneming en bezat nu wel Congo, doch dat bracht hem voorlopig niets op. Hij zag in dat hij zou moeten stoom lossen. In 1889 verklaarde hij dat hij Congo aan België zou schenken na zijn dood; de Belgische staat werd in ruil echter verzocht om een lening van 25 miljoen, 5 miljoen ineens en 2 miljoen gedurende tien jaar. De Congolezen werden verplicht tewerkgesteld voor het dragen van lasten, de olifantenjacht en de rubberwinning. Antwerpen werd op korte tijd de grootste ivoormarkt ter wereld. Er was een steeds toenemende vraag naar rubber en elk dorp kreeg productiequota toegewezen. Werd de vereiste hoeveelheid niet geleverd dan ging men over tot represailles: gijzeling van het stamhoofd, gijzeling van vrouwen, platbranden van dorpen, afhakken van handen. Een soldaat moest voor elke afgevuurde kogel een afgehakte hand kunnen tonen. Vooral onder impuls van Engeland kwam er groot internationaal protest tegen wat niet ten onrechte als volkerenmoord werd bestempeld.

Blijkbaar zag Leopold II de zaken nog groter want hij richtte de “Société d’études des chemins de fer en Chine” op, die dezelfde weg begon op te gaan als haar Afrikaanse zuster en “Compagnie internationale d’Orient” werd. Leopold II wenste daar nog “een kleine vloot” aan toe te voegen. Zijn raadgever Franqui wist er hem echter van te overtuigen dat men Chinezen niet op dezelfde manier behandelde als negers zodat hij er zich beperkte tot zuiver commerciële ondernemingen, zoals de kolenmijnen van Kai-Ping, de trammaatschappij van Shanghai, de elektriciteitsmaatschappij van Tien-Tsin, enz.

Een van zijn stokpaardjes was urbanisme. Hij liet de Brusselse ring aanleggen, het Justitiepaleis, de Louisalaan enz. Hij liet grote werken uitvoeren zoals de afdamming van de Gileppe, doch hij had geen oog voor de schrijnende sociale problemen in België. Elke fabriek stelde kinderen te werk vanaf 10 jaar die 12 à 14 uur maar ook al eens 15 à 18 uur moesten werken voor 40 tot 50 centiem per dag. In de luciferfabrieken werkte men vanaf 5 jaar en in de kantklosscholen kon men beginnen vanaf 2 jaar!

Tijdens zijn laatste levensjaren was Caroline Delacroix, die zich barones de Vaughan liet noemen, zijn maîtresse. Ze was een hoertje dat 16 was toen hij haar leerde kennen. Ze schonk Leopold twee zonen en kort voor zijn dood sloot hij met haar een kerkelijk huwelijk. Dit alles maakte hem weinig populair bij de bevolking, die hem ook zijn te strenge houding tegenover zijn dochters verweet. Hij probeerde hen ook een zo klein mogelijk erfdeel na te laten; ze kregen elk 3.750.000 frank en wat onroerende goederen, terwijl barones de Vaughan enerzijds ongeveer 6 miljoen had gekregen, en anderzijds 50 miljoen bezat op een geheim fonds in Duitsland. Een van Leopolds grote bekommernissen was de verdediging van het land. Hij wist dat Napoleon III plannen koesterde om België in te palmen, die verijdeld werden door diens nederlaag in 1871. Hij wist eveneens dat er zou oorlog komen met Duitsland, want keizer Willem had hem duidelijk gezegd dat indien België niet met Duitsland zou meewerken, hij zich alleen door strategische argumenten zou laten leiden. Hij heeft zichzelf gedwongen te leven tot de senaat de algemene dienstplicht stemde; het was het laatste document dat hij tekende, twee dagen voor zijn dood. Hij was 74. Er waren

heel wat blijken van vreugde bij het volk. Maar laten we toch toegeven dat hij door zijn dynamische aanpak van België een belangrijke Europese mogendheid gemaakt heeft.

Een gat met nikkel er rond

Het ontstaan van deze munt was een heel evenement in 1901. Munten met een gat erin behoorden in het geheel niet tot de Europese traditie. In het Verre Oosten bestonden sedert vele eeuwen de Chinese cashmunten, met een vierkant gat; naburige landen, zoals Japan, hadden eveneens munten voorzien van een gat in omloop gebracht. Deze gaten dienden om het aan elkaar rijgen van de stukken tot cartouches of halssnoeren te vergemakkelijken. In Europa stond een doorboorde munt echter gelijk met een munt die haar koerswaarde had verloren en die alleen nog maar aan de metaalwaarde kon worden aanvaard. Geldwisselaars nagelden immers valse en ontwaarde munten vast op hun wisseltafel.

Was het Leopold II zelf die, dank zij zijn interesse voor China de praktische kant van doorboorde munten had ingezien of waren het vooruitstrevende technici op de munt van Brussel die het hem hadden aangeraden? Het is niet bekend, maar Leopold liet vanaf 1887 doorboorde munten voor Congo slaan op de Munt te Brussel. Het gat had daar nog duidelijk dezelfde functie als in China: toelaten om de munten aan elkaar te rijgen “omdat de negers geen zakken hadden”.

Intussen was in België sedert 1860 nikkelmunt ingevoerd. Dit nieuwe muntmetaal had zich goed ingeburgerd doch blijkbaar waren er nog problemen. De aanwezigheid in de geldbeugel van twee witte metalen, zilver en nikkel bleef nog steeds voor verwarring zorgen. Als munttype waren de nikkel 10 en 5 centiem wel duidelijk onderscheiden van de zilvermunt vermits ze geen beeldenaar van de koning droegen, doch vooral ‘s avonds, bij de gebrekkige verlichting van die tijd, werd er wel eens een 10 centiem voor een frank aangenomen. Vermits er al doorboorde munten in Congo bestonden rijpte de idee om de doorboring te gaan gebruiken om de nikkelmunten van de zilveren te onderscheiden. Dit was niet alleen in België het geval, ook in Frankrijk dacht men erover na. Doch in Frankrijk zat men met een zeer conservatieve muntadministratie en men was er, ondanks het veertig jaar oude voorbeeld van de Belgische nikkelmunt nog steeds niet in geslaagd om dit muntmetaal in te voeren. In 1898 werd er in Frankrijk een muntcommissie opgericht, die met de graveurs van de munt van Parijs moest overleggen of een nikkelmunt met doorboring aanvaardbaar was. Graveur Roty verklaarde voor de commissie dat zijn collega’s hard hadden moeten lachen met de idee van een Franse nikkelmunt. Nikkel is een schandelijk metaal, verklaarde hij. De andere graveurs vonden dat het gat alle mogelijkheid om een artistiek verantwoorde compositie te maken ontnam en dat het trouwens toch nutteloos zou zijn vermits het gemakkelijk kon dichtgemaakt worden en op die manier nog tot fraude kon leiden. Moest nikkel toch ingevoerd worden, dan konden de graveurs zich ten hoogste verenigen met de idee van een vierkante nikkelmunt.

In België, waar men de voordelen van een nikkelmunt reeds lang had leren appreciëren: lichter en minder vuil dan kopergeld, stond men toch weigerig tegenover het gat; een gat met nikkel er rond, schreef de “Journal de Bruxelles”.

Rond 1900 dacht men aan een grondige hervorming van het kleingeld. Men had graag alle kopergeld uit de omloop gehaald, of toch minstens het muntje van 1 centiem, doch zelfs dat zou een gevoelige stijging van de levensduurte hebben betekend voor

de arbeider. Een kilo aardappelen kostte 7 à 8 centiem en de afschaffing van het stuk van 1 centiem zou dus een basisvoedsel voor de arbeider met meer dan 10 % in prijs doen stijgen. Er werd gedacht aan een nikkelstuk van 3 centiem of van 2 ½ centiem, doch tenslotte bleef alles bij het oude en besloot men alleen de munttypes te veranderen.

Er was namelijk nogal kritiek op de artistieke kwaliteiten van de Belgische munten. Er kwamen verschillende malen interpellaties in het parlement, o.a. van baron Delbeke en de heer De Lantsheere, om nieuwe en artistiek verantwoorde munttypes in te voeren, om een muntprijskamp uit te schrijven, e.d. Het was vooral de nikkelmunt die de volle laag kreeg. De leeuw werd vergeleken met een schoothondje dat op de achterste poten staat, en minister de Smet de Naeyer had formeel beloofd dat het schoothondje bij de eerste gelegenheid uit de muntcirculatie zou verdwijnen.

De nieuwe stukken van 10 en 5 centiem werden in omloop gebracht door het Koninklijk Besluit van 22/8/1901. De invoering ervan was bedoeld om de technische en artistieke kritieken tegen de oude nikkelmunten op te vangen. Ze liep samen met een poging om mooiere stukken van 2 frank, 1 frank en 50 centiem uit te geven, voorzien van een zittende leeuw op de keerzijde en gegraveerd door T.J. Vinçotte. Deze poging mislukte echter en alleen de stukken van 50 centiem werden uitgegeven. Deze waren esthetisch gezien mooi, doch munttechnisch lieten ze veel te wensen over omdat ze een te vlak reliëf en een niet voldoende hoge beschermrand hadden. Daardoor werd een te grote oppervlakte aan sleet blootgesteld, met het gevolg dat al een jaar na de uitgifte erover gesproken werd deze reeds versleten stukken uit de omloop te halen.

De autoriteiten waren zeer voorzichtig bij het invoeren van de nieuwe nikkelstukken, zo voorzichtig zelfs dat er in de pers berichten verschenen dat de ganse zaak was opgedoekt. Er werd wel degelijk rekening gehouden met de mogelijkheid dat het publiek deze vernieuwing zou weigeren, en de eerste stukken waren als een soort proefuitgifte bedoeld, die indien nodig, dadelijk opnieuw ingetrokken kon worden.

De Vlaamse stukken, die in 1902 uitkwamen, waren nog maar pas uit of de dagbladen schreven dat ze zouden ingeroepen worden omdat er een spelfout in stond. Het was namelijk zo dat in Nederland op de nieuwe munten van Wilhelmina de spelling KONINGRIJK werd gebruikt en er werd verondersteld dat Nederland juist was en België mis. Nederland was echter verkeerd, al bleef de schrijfwijze KONINGRIJK ook op de latere munttypes van Wilhelmina behouden.

De serie werd in 1908 nog vervolledigd met een doorboord stuk van 25 centiem.

Al bij al werden de nieuwe stukken van 10 en 5 centiem goed aanvaard, als zijnde elegante en functionele munten. Het werd door het publiek vooral op prijs gesteld dat men er gemakkelijk cartouches mee kon maken, die ook voorheen veel in de betalingen werden gebruikt bij het volk. Maar terwijl ze bij het vroegere kleingeld noodzakelijk gewikkeld waren in papier, dat slechte of een onvoldoend aantal munten kon verbergen, was het nu mogelijk in een oogopslag het aantal en de kwaliteit der stukken te verifiëren. Er werden verschillende brevetten genomen op systemen om cartouches te maken. En zoals alles in die tijd inspireerde deze nieuwe munt een liedje:

“Kent gij al de nieuwe mode
die ons komt uit Congoland?
'k Vind ze dikwijls heel plezant

en somtijds ook wel van node
't Zijn de nikkeltjes naar mijn zin,
nikkeltjes met een holleken in (bis)"

Alphonse Michaux

De graveur van deze munt werd te Brussel geboren op 15 december 1860. Hij studeerde er aan de Academie voor Schone Kunsten en werd hoofdgraveur van de Koninklijke Munt in 1895, waar hij reeds werkte sedert 1878. Hij graveerde eveneens de nikkelen stukken van 10 en 5 centiem voor Luxemburg en nog andere buitenlandse munten, die te Brussel vervaardigd werden. Hij was een goede medailleur: van zijn hand kennen we o.a. de medaille van het muntbezoek van de sjah van Perzië (1900), de aanwezigheidspenning van het Koninklijk Genootschap voor Numismatiek met de beeltenis van Renier Chalon en de medailles van de Wereldtentoonstellingen van Antwerpen (1894), Luik (1905), Brussel (1910). Hij overleed in 1928.

H. Dewit